

**TOPLUMUMUZDA EĞİTİMİN
DİKEY SOSYAL HAREKETLİLİĞE ETKİSİ***
(İzmir’de Profesyonel Meslek Sahibi Bireyler Üzerine Bir
Araştırma)

**The Impact of Education on upward Social Mobility in our Society
(A research on the Professionals in İzmir)**

*Turhan ŞENGÖNÜL***

Abstract

This study aims to research the impact of education on upward social mobility. As it is known, education, as one of the major institutions, performs many functions for society. Education can be shortly defined as the individual’s learning knowledge, skill, behavior, and social values. Education provides for the transmission of material and immaterial culture from one generation to the other.

According to the liberal theory, the developing science and technology cause rapid changes in the structure of the social division of labor, which tends to become gradually differentiated. In this context, there occurs a relative increase in the individual’s upward mobility opportunities. The growing demand for highly qualified manpower has ensured the expansion of education and given chance to all social classes to benefit from educational opportunities. Therefore, contemporary societies can be characterized more “open” than in the past. Education positively affects the social position of the individual by increasing his occupational status and income level. All of these developments enhance the claims that the social differences decline, the middle-class gradually widens and the inequality of income disappears.

Although Marx accepts that the white-collar workers earn better wages than the others, he still claims that this is a temporary case and the white-collar workers will lose their advantage due to the increasing of qualified labor and the expansion of educational opportunities. According to Weber also the increasing demand especially for expertise and

* Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi Turhan Şengönül’ün Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü tarafından 09/05/2007 tarihinde kabul edilen doktora tezinin özetidir.

**Öğr. Gör. Dr., Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

management functions enhances the importance of qualified labor. The workforce with a “diploma” ensures more different and superior position than the others. This type workers also benefit from the advantages as they earn relatively high wages, own authority and relative autonomy and more suitable opportunity of upward progress in work place. Weber differs from Marx in identifying the class not in the production, but in the consumption, or rather according to its situation in the market.

Marx’s and Weber’s approaches have been confirmed by ours findings, or rather the way how we analyzed and interpreted the findings of our research. That is, 92 per cent of the workers, included in the scope of the research, who are educated and own a diploma, do not own their means of production. Therefore, the diploma does not give them a chance to change their social classes. But the same individuals change classes within the frame of Weberian definition because 80 per cent of the research subjects have obtained the chance of living in better conditions than their parents.

Keywords: Education-Knowledge, The middle class, Production relations, Exploitation, Domination, Market relations, Life chances.

Özet

Bu çalışma ile amacımız, eğitimin dikey toplumsal hareketliliğe etkisini araştırmaktır. Bilindiği gibi, asal kurumlardan biri olarak “eğitim”, toplumda belirli işlevleri yerine getirmektedir. Eğitimi kısaca, bireylerin bilgi, beceri, davranış kalıpları ve toplumsal değerleri öğrenme süreci olarak tanımlayabiliriz. Eğitim, maddi ve maddi olmayan kültürün kuşaklar arasında aktarımını gerçekleştirmektedir.

Liberal teoriye göre gelişen bilim ve teknoloji, gittikçe farklılaşan toplumsal işbölümünün yapısında hızlı değişmelere neden olmaktadır. Bu bağlamda, bireylerin yukarı doğru dikey hareketlilik olanakları görece artmaktadır. Nitelikli işgücüne talebin artması, eğitimin yaygınlaşmasını sağlamış ve eğitim olanaklarından yararlanabilme şansının tüm sınıflara açılmasına neden olmuştur. Bu nedenle de günümüzde toplumlar, geçmiş toplumlara göre “açık toplum” olarak nitelenebilmektedir. Eğitim, mesleki statüyü ve gelir düzeyini yükselterek kişilerin toplumsal konumunu da pozitif anlamda etkilemektedir. Tümü ile bu gelişmeler,

toplumsal farklılıkların azaldığı, orta sınıfın büyüdüğü ve gelir eşitsizliğinin büyük ölçekte ortadan kalktığı iddialarını da beraberinde getirmektedir.

Marx, beyaz yakalı işgücünün diğerlerine göre daha yüksek ücret aldıklarını kabul etmekle beraber, bunun geçici bir olgu olduğunu ve eğitilmiş işgücünün artması, eğitim olanaklarının yaygınlaşması gibi nedenlerle, beyaz yakalı işgücünün sahip olduğu bu avantajı yitireceğini savunmuştur. Weber’e göre ise özellikle uzmanlığa ve yönetim işlevlerine duyulan gereksinme, eğitilmiş işgücünün önemini artırmaktadır. “Diploma”ya sahip olan işgücü, diğerlerine göre daha farklı ve üstün bir konum sağlamaktadır. Bu tür işgücü, elde ettiği görece yüksek ücretin yanında, işyerinde sahip olduğu yetki ve görece özerklik ve daha elverişli yükselme olanakları gibi avantajlardan yararlanabilmektedir. Weber, Marx’dan farklı olarak “sınıf”ı, üretimde değil, tüketimde, daha doğrusu “pazar” karşısındaki konuma göre belirlemektedir.

Marx ve Weber yaklaşımları, araştırmamızın bulgularını yorumlamamıza bağlı olarak, bulgularımız tarafından doğrulanmaktadır. Şöyle ki, araştırma kapsamına giren eğitilmiş-diplomalı çalışanların % 92’si üretim araçlarına sahip değildirler. Dolayısıyla diploma, onlara sınıf değiştirme şansı vermemiştir. Ancak aynı kişiler, Weberci tanım çerçevesinde sınıf değiştirmişlerdir. Çünkü, araştırma deneklerinin % 80’i, anne-babanın yaşamlarına göre çok daha gelişmiş koşullarda yaşama şansına kavuşmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim-Bilgi, Orta Sınıf, Üretim İlişkileri, Sömürü, Egemenlik, Piyasa İlişkileri, Yaşam Şansları.

Giriş

Çalışmamız, “bilgi toplumu” nitelendirmesine uygun olarak eğitime ve bilgiye değer verileceği varsayımından hareket ederek bireylerin üniversite öğrenimi sonucu edindiği ve uzmanlaştığı alanda mesleki bilgileri yoluyla toplumda dikey sosyal hareketlilik durumlarını araştırmayı amaçlamaktadır. Modern toplumları tanımlayan üç özellik olarak endüstri, kent ve demokrasi günümüzde tabakalaşma sistemini geçmişe oranla daha esnek duruma getirmekte ve açık toplum nitelmesi çerçevesinde katmanlar arasında dikey hareketliliğin olanaklı olduğuna ilişkin iddialar ileri sürülmektedir. Endüstrileşme ve kentleşme düzeyine bağlı olarak toplumda üniversite öğrenimini gerektiren meslekler ortaya çıkmakta ve artmaktadır. Hizmet kesimi genişlemektedir. Liberal ve Marxist kuramcılar, toplumda endüstrileşme sürecinin yarattığı olanakların ve üniversite öğrenimini gerektiren mesleklerin fırsatlar yaratması bakımından oynadıkları rolün bireylerin sosyal hareketliliğine neden olup olmadığını tartışmaktadır.

Birinci Bölüm

I. Teorik Çerçeve ve Kavramsal Altyapı

I.A. Eğitim ve Toplum

I.A.1. Eğitimin Tutucu İşlevi

Eğitim, bireye bilgi, beceri, davranış kazandırma ve toplumun değerlerini, kurallarını öğretme süreci olarak tanımlanmaktadır. Eğitim-öğretim sürecinin amaçlarından birisi bireylerin topluma uyumunu sağlamaktadır. Bireyler çocukluktan itibaren öğrenme sürecine girmekte ve toplumun kurallarını, değerlerini ve davranış biçimlerini öğrenerek sosyalleşmektedir. Toplum var olan kültür birikimini ve değerlerini, eğitim yoluyla genç kuşaklara aktarmakta, öğretmekte ve böylece varlığını, bütünlüğünü ve sürekliliğini korumaktadır.

I.A.2. Eğitimin Bireyi ve Toplumu Değiştirme İşlevi

Eğitim kurumu, bireyi ve toplumu değiştirme işlevini yerine getirmektedir. Okullarda ve üniversitelerde öğrencilere çağın gerektirdiği yeni bilgilerin, becerilerin, değerlerin, tutumların ve davranışların öğretilmesi yoluyla toplumda sosyal değişme gerçekleşmektedir. “Eğitim yalnızca var olanı korumaya yönelik işlev görmemektedir. Eğitim aynı

zamanda toplumda yaratıcılığı ve yeniliği teşvik etmektedir. Diğer bir deyişle modern bir toplum, eleştirici ve yaratıcı bireylere gereksinme duymaktadır. Böyle bireylerin yetiştirilmesi ise eğitimin işlevidir. Bu işleviyle eğitim, yeniliklerin başlatıcısı olmaktadır. Yaratıcılığı teşvik etmek ve düzeni eleştirmeyi doğal karşılamak, toplumdaki hareketliliğin hız kazanmasına ve dolayısıyla toplumsal düzenin yeni görüşler ve değerler yönünde değişmesine yol açmaktadır. Böylece bir yandan var olan düzeni korumaya yönelik olan eğitim, öte yandan toplumsal değişmeyi teşvik etmektedir (Eserpek, 1978: 123).

I.B. Sosyal Sınıf Kökeni, Eğitim ve Dikey Sosyal Hareketlilik İlişkisi

Geçmişe göre günümüz toplumunda eğitim kurumlarının yaygınlaşması ile birlikte eğitim fırsatlarının arttığına ilişkin tartışmalar sürmektedir. “Endüstri toplumu” savına göre endüstrileşme, kendi gereksinimlerini karşılamak amacıyla eğitim kurumlarını ortaya çıkarmakta, geliştirmekte ve yeniden düzenlenmesine yol açmakta ve eğitim fırsatlarını arttırmaktadır. Eğitim kurumları, bütün farklı sosyal sınıf üyesi bireylere açık duruma gelmekte ve farklı sosyal sınıflardan bireyler, eğitim kurumlarından yararlanabilmektedir. Bireyler, eğitim yoluyla dikey sosyal hareketlilik yapabilmekte ve eğitim-bilgi gerektiren profesyonel ve yönetimsel konumlara ulaşabilmektedir. Bu durum, toplumun açıklık düzeyini göstermektedir. Endüstri toplumu savını eleştiren düşünürler ise toplumda bireylerin eğitim yoluyla dikey sosyal hareketliliği artmakla birlikte sosyal sınıfın, sosyal sınıf kökeninin etkisini dile getirmektedir. Temel olarak Karl Marx, John H. Goldthorpe, Gordon Marshall, Peter Saunders, Mike Savage ve diğer düşünürlerin araştırmaları ve teorik görüşlerine yer vererek eğitimin dikey sosyal hareketliliğe olan etkisi tartışılmaktadır.

Marx ve Weber, tabakalaşma kuramlarında toplumda eğitimle ulaşılan orta sınıfa, profesyonel ve yönetimsel konumlara yer vermektedir. Sosyal sınıf kökenleri ile karşılaştırıldığında bireylerin eğitim yoluyla orta sınıf olarak kabul edilen profesyonel ve yönetimsel konumlara ulaşma durumu dikey sosyal hareketlilik olarak tanımlanmaktadır. El emeği gerektiren (manual) işlerde çalışan ve işçi-çalışan sınıfta (the working class) yer alan anne-babanın oğlunun ya da

kızının üniversite öğrenimiyle edindiği mesleği yoluyla orta sınıf olarak varsayılan profesyonel ve yönetsel konumlara ulaşması, dikey sosyal hareketlilik olarak görülmektedir. Sorokin, Lipset ve Bendix, 'in çalışmaları, el emeğine dayalı (manual) işlerden-mesleklerden el emeğine dayalı olmayan (non-manual) işlere-mesleklere doğru hareketi yukarı doğru dikey hareketlilik olarak tanımlamaktadır (Lipset & Bendix, 1959: 16).

Glass, “bütünsel” (absolute) ve “görece” (relative) hareketlilik oranlarını ayırt etmektedir. “Bütünsel” (absolute) hareketlilik, iş-meslek yapısındaki değişmelerle (ya da zaman içerisinde mesleki yükselmelerle) gelen hareketliliği içeren hareketlilik tablolarında ortaya çıkan toplam hareketliliği tanımlamaktadır. Görece hareketliliği ise farklı iş-meslek kökenlerinden gelen insanların farklı “sınıflar” a girme şanslarını karşılaştırma yoluyla belirlemektedir. Görece sosyal hareketlilik, “sosyal akıcılığın” bir göstergesi olmakta ve zaman içerisinde benzer kökenli bireylerin dikey sosyal hareketlilik yapmalarına yol açan nesnel hareketlilik fırsatlarının değişip değişmediğini ortaya çıkarmaktadır.

Goldthorpe görece sosyal hareketlilik ve bütünsel (absolute) sosyal hareketlilik durumlarını tanımlamaktadır. Görece sosyal hareketlilik, bir toplumsal sınıfın üyelerinin görece şansları olarak, diğer sınıfların üyeleri ile karşılaştırma yoluyla belirlenmektedir. Goldthorpe’a göre daha avantajlı toplumsal sınıflardaki çocuklar, işçi sınıfında yer alan ailelerin çocukları ile karşılaştırıldığında daha yüksek bir şansa sahip olmaktadır. Ayrıca bu avantajlar zaman içinde son derece sabit ve değişmez kalmaktadır. Goldthorpe’ın 1972-1974 yıllarında yaptığı sosyal hareketlilik araştırmasına göre yüksek dereceli profesyoneller ve yöneticiler konumunda (sınıf I’de) yer alan bireylerin % 28,5 oranı, sınıf VI (beceri gerektiren el emeğine dayalı işlerde çalışanlar) ve sınıf VII (beceri gerektirmeyen el emeğine dayalı işlerde çalışanlar) kökeninden gelmektedir (Goldthorpe, 1980; 1987: 45).

Gordon Marshall ve meslektaşları (1997), eğitimsel kazanımın, sosyal sınıf kökeni ile hareket edilen-ulaşılabilir sosyal sınıf yeri arasındaki ilişkilere aracılık etme durumunu araştırmakta, eğitim düzeyinde sınıf farklılıklarının açık ve belirgin olduğunu vurgulamaktadır: “Eğitimin her düzeyinde doğdukları sosyal kökene göre bireylerin ulaştığı sosyal sınıf yerlerinde farklılıklar vardır. Hizmet sınıfı (service class) (ya da hatta el emeğine dayanmayan işlerde rutin biçimde çalışan) kökenli bireyler,

büyük olasılıkla sınıf yapısı içinde görece olarak ayrıcalıklı konumlara ulaşmaktadır” (Marshall ve meslektaşları, 1997: 80). Marshall ve Swift’e göre bireylerin sınıf kökeni, elde edilen niteliğin düzeyine bağlı olarak hizmet sınıfı (service-class) konumuna ulaşip ulaşmamasını belirgin biçimde etkilemektedir. Örneğin bulguları, % 43 oranında hizmet sınıfı kökenli (service-class origins) insanların niteliklerin orta düzeyi ile birlikte hizmet sınıfı iş-meslek konumlarına (service-class occupational positions) ulaştığını göstermektedir. Çalışan sınıf kökenli (working-class origins) insanların ise % 15 oranı, niteliklerin aynı düzeyi ile birlikte hizmet sınıfı konumlarına ulaşmaktadır (Marshall, 1997 ve Swift, 1993). Eğitimsel nitelikleri kazanan insanların sayısında artış olmakla birlikte eğitime giriş ve eğitimden yararlanma olanakları bakımından sınıfsal farklılıklar sürmektedir. Son 20 yılda “sınıf etkileri”nin zayıfladığı görülmektedir. Verilen eğitimsel kazanımın aynı düzeyi ile daha yüksek dereceli profesyoneller ve yöneticiler sınıfı (sınıf I) ya da orta dereceli profesyoneller ve yöneticiler sınıfı (sınıf II) kökenli bir insanla karşılaştırıldığında el emeğine dayalı beceri gerektirmeyen işlerde çalışan işçi sınıfı kökenli bir insanın maaşlı işlere-mesleklere ulaşma olasılığı, yaklaşık olarak yarıya düşmektedir (Marshall ve meslektaşları 1997: 129).

Saunders, sınıf kökeninden çok yeteneğin ve çalışmanın-çabanın iş-meslek başarısına yol açan en önemli özellikler olduğunu ileri sürmektedir. Tartışmalarda iki konum, birbirine belirgin biçimde tamamen karşıt olarak görülmektedir. Marshall ve Swift, sınıf kökenlerinin (class origins) eğitimsel düzeyleri etkilediğini ileri sürmektedir. Saunders ise sınıf kökeninden çok yeteneğin (ability) ve çalışmanın-çabanın (effort) daha önemli olduğunu kabul etmektedir. Açık biçimde çatışan bu savların, bazı geçerli yönleri olduğu vurgulanmaktadır. Sınıf eşitsizlikleri, adaletsiz biçimde birçok avantajlar sağlamayı sürdürmekle birlikte İngiltere gibi bir toplumda hangi sınıf kökeninden olursa olsun yetenekli ve sıkı, çok çalışan insanların bu özelliklere sahip olmayanlara göre büyük olasılıkla mesleki olarak başarılı olabildiği söylenmektedir. Gerçekte her iki sav, diğerinin durumunu desteklemek için kullanılabilen bulguları ortaya çıkarmaktadır. Marshall ve arkadaşları, yıllar içerisinde sınıfın iş-meslek kazanımına olan etkisinin azaldığını ileri sürmekte ve daha büyük meritokrasi

yönünde bir hareketin olduğunu belirtmektedir. Saunders'ın bulguları ise özel okulların hizmet sınıfı (service class) olarak adlandırılan ve yüksek dereceli konumlarda yer alan profesyonellerin ve yöneticilerin (sınıf I'in) ve orta dereceli yerlerde bulunan profesyonellerin ve yöneticilerin (sınıf II'nin) çocuklarının aşağı doğru dikey sosyal hareketliliğini önlemek için önemli olduğunu ve özel okulların orta sınıf annelere-babalara, daha az yetenekli evlatlarını aşağı doğru dikey sosyal hareketliliğe karşı korumak için bazı araçları sunabildiğini göstermektedir (Saunders, 1997: 273). Bu tartışmalar, ya bu konumdan ya da diğer konumdan çok her iki konumla iyi temellendirilmektedir.

Savage göre eğitim sistemi yoluyla gerçekte orta sınıf avantajlarını yeniden oluşturmaya izin veren mekanizmalar geliştirilmektedir. Orta sınıf anneler-babalar, işlerini-mesleklerini çocuklarına geçirememelerine karşın onlar, eğitim sistemi içinde çocuklarına onları iyi yapabilecek uygun kapasite türlerini kazandırabilmektedir. Sonuç olarak eğitim diploması, eğitim performansına bağlı olarak girilen iyi işlere-mesleklere yol açabilmektedir (Savage, 2000: 88). Savage, eğitim sisteminde orta sınıf çocuklarının daha iyi performansı, onların doğuştan üstün yeteneklerini yansıtabildiği için sınıfın azalan etkisine işaret etmektedir. Eğitimsel kazanım bazı boyutlarda özel okul, özel öğretim vb. yolla satın alınabildiği ya da uygun kültürel kaynaklarla teşvik edilebildiği için sosyal sınıfın gücünün eğitimsel süreçler yoluyla işlediğini söylemektedir. Heath ve Cheung'ın (1999) özel okulların eğitimsel kazanıma ve sosyal hareketliliğe etkilerini konu alan çalışması, özel okulların çocukların kaderleri üzerinde anlamlı bir etkisini sürdürmekle birlikte öğrencilere eğitim testlerinde iyi performans göstermelerini sağlayabilmeleri nedeniyle etkilerinin günümüzde geniş biçimde var olduğunu göstermektedir. Sınıf etkilerine, artan biçimde eğitimsel kazanım süreçleri aracılık etmektedir (Savage, 2000: 90-91).

I.B.1. Çatışmacı Tabakalaşma Kuramı: Karl Marx

Marx, toplumda sınıf biçiminde oluşan toplumsal tabakalaşma düzenine ilişkin kuram geliştirmektedir. Toplumsal sınıflar, mülkiyet ölçütüne göre belirlenmekte ve farklılaşmaktadır. Marx, sınıfla ilgili olarak şunları söylemektedir: "Sınıfı oluşturan şey nedir? Bu sorunun karşılığı, doğal olarak, diğer bir soruya verilecek yanıttır. Ücretli işçilerin (wage laborers), kapitalistlerin ve toprak sahiplerinin

(landowners), üç büyük sosyal sınıf olarak gücü nedir? İşgücü sahiplerinin gelir kaynağı ücret, sermaye sahiplerinin gelir kaynağı kâr (profit) ve toprak sahiplerinin gelir kaynağı kiradır (rent). Böylece kapitalist üretim biçimine dayalı modern toplumun üç büyük sınıfını ücretli işçiler, kapitalistler ve toprak sahipleri oluşturmaktadır (Marx, 1953: 941). Mülkiyete sahip olmak ve mülkiyete sahip olmama durumu karşıtlık içermekte ve çelişki (contradiction), emek ve sermaye arasındaki karşıtlık (opposition) olarak kavranmaktadır (Marx, 1950: 176). Kapitalizm koşullarında çalışanların aldıkları ücret, üretim araçlarını elde etmeye yetecek kadar para birikimine olanak vermemektedir. Marx, bu durumu artık değer kuramı ile açıklamaktadır. Sermaye sahibi işveren, çalışanlara ancak en az geçimlerini karşılayabilecek ücret vermektedir. Buna karşılık burjuvazi, emeğin eseri olan ürünleri piyasada arz ve talep yasaları çerçevesinde oluşan fiyatlara göre satmaktadır. Böylece çalışanlara verilen ücret ile ürünlerin satış fiyatı arasındaki fark, artık değeri oluşturmaktadır.

Marx'a göre kapitalist sistemin ekonomik yapısında (1) sermaye birikimi ve sermayenin belirli ellerde toplanması eğilimi, (2) sefilleştirme (yoksullaştırma) eğilimi olarak iki yasa bulunmaktadır: Toplumda endüstrileşme ve makineleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan yarışmada büyük işletmeler, küçük işletmeleri yenerek sahne dışı etmekte ya da ilk planda fabrika işletmesi, el işini yok etmekte ve endüstri işletmeleri arasında şiddetli rekabet (yarışma) mücadelesi olmaktadır. Büyük işletmeler, küçük işletmeleri yutarak, üstünlüğü elde etmektedir. Bu durumda işletmenin boyutu gittikçe büyümekte ve sermaye buna uygun olarak az sayıdaki ellerde toplanmaktadır. Toplumda kapitalistlerin sayısı azalmakta fakat gücü artmaktadır. Yoksullaştırma (sefilleştirme) yasası ya da eğilimine göre ise endüstri işletmelerinin sayısı azalmakta, insan emeği yerine makine işi geçmekte, iş basitleşmekte ve iş acemi işçi tarafından yapılabilecek hale getirildikçe iş ücreti en az geçim düzeyi yönünde gittikçe düşmektedir. Bu durum, çalışanların yukarı doğru sosyal hareketliliğini engellemektedir.

I.B.2. İşlevselci Tabakalaşma Kuramı:

İşlevsel ve statüsel rekabet kuramları (functional and status competition theories) (Collins, 1971; Berg, 1970), eğitime-bilgiye bağlı

dikey sosyal hareketliliği, toplumda daha üst bilgi, beceri ve yetenek gerektiren konumlara bireylerin ulaşması sonucunda görece olarak daha üst düzeyde maddi-ekonomik ödüllere ve gelir düzeyi elde edebileceği görüşüyle açıklamaktadır. Kuramsal eğitim ile iş arasındaki ilişkiyi tanımlamaktadır. İş yerinde temel olarak bir dizi konum yer almakta ve bu konular, teknik olarak nesnel beceriler gerektirmekte ve bilgi, beceri, yetenek, otorite ve kontrol düzeyi ve “haklar ve maaş” düzeyi bakımından farklılaşmaktadır (Davis & Moore, 1945).

İşlevselci tabakalaşma kuramına göre toplumda üst düzeyde yetenek, zeka ya da bilgi ve beceri gerektiren konular, maddi ve maddi olmayan biçimde görece olarak daha çok ödüllendirilmektedir. “Mesleki sınıfların (the occupational class) toplumda var olan tabakalaşma düzenindeki yeri ve konumu, ne kadar “yüksek” ise ortalama sağladığı gelir ve yaklaşık kazanç da o kadar yüksektir. Mesleki sınıfların tabakalaşma düzenindeki yeri ve konumu, alt düzeyde ise ortalama sağladığı gelir ve yaklaşık kazanç azalmaktadır” (Routh, 1987: 79; Levy, 1987: 128-129). Bireyler alt ve üst katmanlar arasında sosyal hareketlilik engellemeleri-sınırlamaları yaşıyor ise bunun kuramsal nedeni, içinde buldukları iş alanına özgü eğitimin ve eğitim diplomalarının (credential) tüm düzeylerini geçmemiş, bitirmemiş olmalarıdır (Appel, 2000: 230).

I.B.3. Max Weber

Weber geliştirdiği tabakalaşma kuramında sınıfı, “verili bir ekonomik düzende gelir uğruna malları ve bilgileri-becerileri satma sonucu oluşan gücün türü ve miktarı ya da gereği ile belirlenen fırsat kadar malları, dışsal yaşam koşullarını (external living conditions) ve kişisel yaşam deneyimlerini (personal life experience) sağlayan tipik şanslar”la tanımlanan ortak bir sınıf durumunu paylaşan insan grubu olarak görmektedir. Piyasada şansın ya da fırsatın türü, bireylerin kaderi için ortak koşul olmaktadır (Weber, 1961: 181-182). Weber’e göre (1) birçok insan, ortak olarak yaşam şanslarının kendine özgü nedensel unsurlara sahip olduğunda, (2) bu unsurlar, bireylere gelir sağlamak için mallara ve fırsatlara sahip olma gibi ekonomik çıkarlarla sunulduğunda, (3) mal ya da işgücü piyasası koşullarında ortaya çıktığında, bir “sınıf”tan söz edilebilir (Gerth & Mills, 1948: 181). Böylece sınıf durumu, yaşam şanslarını belirleyen piyasayı yansıtmaktadır.

Mülkiyeti içeren ve bu yüzden yaşam şanslarına katkı yapan nedensel unsurlar, ayrıcalıklı ve ayrıcalıklı olmayan mülkiyet sınıflarına (positively and negatively privileged property classes) (mülkiyete sahip olanlara ve sahip olmayanlara) yol açmaktadır. Eğitim, bilgiler ve beceriler, toplumda kazanan (acquisition) ya da ticari (commercial) sınıflara neden olmaktadır. Farklı piyasa sonuçları, bireylerin eğitim, bilgi, beceri ve yetenek farklılıklarına dayandırılmaktadır.

Weber, olumlu ayrıcalıklı sınıfları, mülkiyete (ownership) ya da mal-mülke (property) sahip sınıflar ve kazanan (acquisition) ya da ticari (commercial) sınıflar olarak ikiye ayırmaktadır. Örneğin toprak, bina ve insanlar gibi malların (property) farklı türlerine sahip sınıflar ile örneğin endüstriyel ve tarımsal girişimciler, tüccarlar, bankerler, niteliklerini ve becerilerini, bilgilerini tekelleştiren çalışanlar ve profesyoneller gibi piyasalara sunabildikleri mallara (goods), hizmetlere, becerilere ve bilgilere sahip sınıfları tanımlamaktadır (Weber, 1968: 303-304). Weber, bağımlılar (the unfree), alt sınıflar (the declassed) ve yoksullar (the paupers) biçiminde ayrıcalığı olmayan üç tür sınıfı, becerililer (skilled), yarı-becerililer ve becerisizler (unskilled) biçiminde çalışanlar olarak üç tür ayrıcalıklı olmayan ticari sınıfları (negatively priveleged commercial classes) ayırt etmektedir. Weber, köylüler, zanaatçılar (craftsmen), eğitim diplomasına (credentials) ya da bilgilere, becerilere (skills) sahip çalışan gruplar, serbest profesyoneller (liberal professions), kamu ve özel sektörde çalışan memurlar gibi çeşitli orta sınıfların varlığını göstermektedir (Weber, 1968: 303-304). Sosyal sınıfları yansıtan sınıf durumlarının çokluğunu tartışmaktadır. Sınıf ve statü durumlarını ayırt etmekte, sınıf durumunun modern toplumda egemen bir faktör olduğunu söylemektedir (Weber, 1961: 190).

Weber'e göre sınıflar, piyasa ödülleri, çıkarlarına ve gelirlerine farklı düzeylerde ulaşmaları bakımından tanımlanmaktadır. Bireyler, güdeleri, amaçları ve stratejileriyle piyasada çıkarlarını, gelirlerini arttırmak için çabalamakta ve mücadele etmektedir. Bu bakımdan piyasa ilişkileri çözümlenmektedir. Gruplar, piyasaya girmek ve daha ayrıcalıklı bir konum elde etmek için çabalarını ve mücadelelerini örgütlemektedir. Weber, sınıfları oluşturan bireyleri emek piyasası konumu bakımından açıklandığı için sınıfları, sahip oldukları gelir düzeyleri açısından

tanımlamaktadır. Sınıfı, toplumsal eşitsizlikle ilişkilendirmekte ve sınıfla toplumsal eşitsizlik arasında açık bir ilişkinin varlığını kabul etmektedir.

I.B.4. Taclot Parsons

Parsons'a göre toplumda bireyler, niteliklerine, performanslarına ve mülkiyetlerine göre değerlendirilmekte ve sınıflandırılmaktadır. Gelişmiş endüstri toplumları evrensel değerleri önemsemektedir. Nitelik ölçütü bakımından evrenselciliği egemen ve merkezi bir değer olarak gören toplum, bireylerini aile, akrabalık ve irksal duruma göre değil zeka, yetenek, bilgi ve beceri durumuna göre değerlendirmektedir. Performans ölçütü bakımından teknik, bilimsel ve rasyonel çalışma yöntemlerini en iyi biçimde uygulayarak olumlu sonuçlar alabilen bireyler toplumda daha üstün bir statü, prestij, itibar ve saygınlık kazanmaktadır. Sahip olduğu bilgi, beceri, diploma ve diğer ayırt edici semboller bireylere daha üst konum, statü, prestij, saygınlık, itibar, güç sağlamaktadır.

I.B.5. Marx ve Weber Sonrası Dönemde Tabakalaşmaya İlişkin Görüşler:

Erik Olin Wright

Neo-Marxist bir kuramcı olarak kabul edilen Wright, sadece burjuvaziden ve proleteriyadan oluşan bir sınıf haritası ile kapitalist toplumların sınıf yapısının tam olarak açıklanamadığı ileri sürmektedir. Sınıf kavramı tartışmalarında "orta sınıf"ı kavramsal olarak belirlemeye ilişkin yeni bir çözümü olanaklı görmektedir. Konumları belirli bir sınıfla ya da tutarlı bir sınıf niteliği ile tanımlamak yerine, bazı konumların çoklu bir sınıf niteliğine sahip olduğunu göstermektedir. Bazı konumlar, aynı anda birden çok sınıfta olabilmektedir. Bu konumları, "sınıf ilişkilerindeki çelişkili yerler" olarak kavramlaştırmaktadır.

Wright'a göre ilk çelişkili yerler, aynı zamanda hem burjuvazi hem de proleter olarak tanımlanabilen yönetici konumlarıdır. Yönetici konumlarında farklı derecelerde ve farklı türlerde kontrol etme yetkisine sahip denetimciler ve üst yöneticiler bulunmaktadır: "Yöneticiler, çalışan bireylere ne yapmaları gerektiğini söylemeleri, yanlış yapılan işlerde çalışanları cezalandırmaları ve çeşitli yollarla üretim süreciyle ilgili merkezi kararlara doğrudan katılmaları bakımından burjuvazi konumunda yer almaktadır. Bununla birlikte yöneticiler, kendilerine söylenenleri yaptığından, işverenleri tarafından kovulabileceklerinden ve üretimin

kaynak akışı üzerinde temel bir kontrolleri olmamaları yani sermaye varlıklarına sahip olmamaları bakımından proleterdir. Yöneticiler egemenlik (domination) konumları açısından işçilerle-çalışanlarla olan ilişkilerinde burjuvazi konumunda iken, kapitalistlerle karşılaştırıldıklarında işçi sınıfı konumunda yer almaktadır” (Wright, 2000: 44-45).

Wright’a göre diğerlerinin emeklerini kontrol etmeyen ve işçi sınıfı kavramına uymayan konumlar vardır. Kapitalistlerin şirketlerinde ve kamu kesiminde çalışan çeşitli teknik ve profesyonel mesleklere sahip bireyler, genellikle “orta sınıf” olarak görülmektedir. Bu mesleklerde çalışan bireyler, diğerlerini kontrol etme yetkisine ve gücüne sahip değildir. Çelişkili yerlerle ilgili ölçütler, yönetsel konumlarda yer almayan teknik ve profesyonel mesleklerin sınıf özelliğini belirlemektedir. Yöneticiler, aynı anda hem burjuvazi konumunda yer alan birey olarak hem de proleter olarak tanımlanmaktadır. Teknik ve profesyonel konumlar ise genellikle aynı anda hem küçük burjuva olarak hem de proleter olarak tanımlanmaktadır: “Teknik ve profesyonel konumlarda yer alan bireyler, üretim araçlarına sahip olmamaları, maaş için emeklerini satmak zorunda kalmaları ve çalışma yaşamında sermaye sahibi kapitalistler tarafından kontrol edilmeleri nedeniyle proleterdir. Fakat teknik ve profesyonel konumlarda yer alan bireyler aynı zamanda küçük burjuvazidir. Çünkü, üretim içerisinde kendi emek süreçleri üzerinde kontrolleri vardır. Kişinin kendi emek süreci üzerindeki etkili kontrolü, kişinin ne ürettiği ve bunu nasıl ürettiği konusunda kontrole sahip olma, fakat diğer insanların ne üretmesi ve nasıl üretmesi gerektiği yönündeki emirlerinden, yönlendirmelerinden ve baskılarından yoksun olma anlamına gelmektedir.

I.B.6. John H. Goldthorpe

Goldthorpe, yeni-Weberci ya da “solcu Weberci” bir sosyolog olarak görülmektedir. Goldthorpe’un sınıf şeması, meslek kategorilerinin bir dizi sınıf kategorisi olarak toplanması yoluyla oluşturulmaktadır. Meslekleri sınıflara bölen anahtar kavramlar, ilk olarak “piyasa” ve “iş durumu” olmaktadır. Birbirinden ayırt edilen sınıflara benzer “piyasa” ve “iş durumları”nı paylaşan meslek sahibi bireyler yerleştirilmektedir. Sınıf üyeleri, hem gelir kaynakları ve gelir düzeyleri ve diğer iş koşulları, ekonomik güvenlik düzeyleri ve ekonomik gelişme şansları bakımından, hem de içinde buldukları üretim süreçlerini yöneten otorite ve kontrol

sistemleri içindeki yerleri bakımından karşılaştırılabilir (Goldthorpe, 1980; 1987: 40).

I.B.7. Harry Braverman

Braverman'a göre 20. yüzyılda büro ya da ofis işi, belirgin biçimde artmakta, yayılmakta ve böylece el emeği ile çalışan bireyler ve zihin gücü ile çalışan bireyler proleterleşmekte ve iş konumu düşmektedir (the degradation of work). Büro-ofis işlerinin modernleşmesi ve bürokrasi biçiminde gelişmesi sonucunda büro-ofis işlerinde profesyonel olarak çalışanların sınıfsal durumu, düşmektedir (the declining class situation of professional workers). Braverman'a göre "mühendislik, teknik ve bilimsel alanlarda, yönetim, denetim alanlarında ve alt bölümlerinde, pazarlama, finansal, örgütsel yönetimde ve kapitalist endüstrinin dışında devlet yönetiminde, hastanede, okulda vb alanlarda uzman ve "profesyonel" olarak çalışan bireylerin durumu, işçi sınıfının tanımına daha çok uymaktadır. İşçi sınıfı gibi ekonomik ve mesleki bağımsızlığa sahip değildir. Sermayenin ve sermaye ürünlerinin hizmetinde çalışmaktadır. Yaptığı işin dışında emek süreci ya da üretim araçları üzerinde kontrolü yoktur. Geçinmek için emeğini sürekli olarak satmak zorundadır. Biçimsel özelliği (formal character), tamamen proleterleşmiş işçi sınıfı kitlesine benzemektedir. Bireylerin çoğunluğu, sermaye işçilerine dönüştürülmektedir. Modern anonim şirketlerde (corporation), özel kuruluşlarda ya da kâr amacı gütmeyen devlet kuruluşlarında çalışan bireyler emek güçlerini satmaktadır" (Braverman,1998: 279-280).

I.C. Günümüz Gelişmiş Toplumlarında Değişmeler ve Tabakalaşma Olgusu (Açık Toplum)

I.C.1. Kapitalist Sistemin Değişimine İlişkin Tartışmalar

Kapitalist sistemde ortaya çıkan değişimler tartışılmaktadır. Clark Kerr, John Dunlop ve diğerlerine göre (1) Endüstrileşme kapitalizmin yerini almaktadır, (2) Yeni teknoloji, artan yetenek ve sorumluluk düzeylerini zorunlu kılmaktadır, (3) Teknik ve yönetici bireylerin büyüyen payı, sınıf ilişkilerini değiştirmektedir. (4) Yeni zenginliğin anlamı, artan yoksulluktan daha çok artan refahtır, (5) Protestolarda bir azalma vardır, (6) Geleceğin "öncülerini" oluşturacak olan insancıl profesyonellerin ve şirket yöneticilerinin daha geniş rolleri vardır, (7)

Devlet her zaman vardır. Modern endüstri bürokratikleşmeye bağlıdır, (8) Sınıflar varlığını sürdürmektedir, (9) Birçok endüstrileşme yolu vardır, (10) Endüstrileşme, çoğulcudur. Güç, dağılmaktadır ve paylaşılmaktadır (Braverman, 1998:11-12).

Yönetimselci (managerialists) kuramcılara göre yönetimsel kapitalizmin (managerial capitalism) ortaya çıkışı, sınıf yapısını ve kapitalizmi dönüştürmektedir. Yönetimselci olmayan (non-managerialists) kuramcılara göre ise mülkiyet sahipliği ve mülkiyet yönetiminin birbirinden ayrılması, kapitalist toplumun temel yapısını değiştirmemektedir (Edgell, 1993: 55). Yönetimselci görüşe (the managerialist view) göre çağdaş anonim şirketin (modern corporation) yönetimsel denetimi, mülkiyet sahibinden yöneticiye doğru bir güç değişimini göstermektedir. Yönetimsel güç, sosyal açıdan daha sorumlu bir biçimde uygulanmaktadır. Büyük anonim şirketlerin yönetimi, -toplumdaki çeşitli grupların istekleriyle dengelenerek her birine kişisel hırstan çok toplum politikası temel alınarak gelirden belirli bir oran tahsis edilerek, tamamen yansız bir teknokrasiye dönüştürülmelidir (Berle & Means, 1968, 312-313).

Yönetimselci olmayanlara (non-managerialists) göre mülkiyet sahipliğinin ve mülkiyet yönetiminin birbirinden ayrılması durumuyla ortaya çıkan kapitalist girişimlerin ve şirketlerin yapısında mülkiyetin kişiden kişisel olmayana doğru değişimi, endüstri kapitalizminin temel yapısını değiştirmemekte ve kapitalist sınıfı ortadan kaldırmamaktadır. Bu savı desteklemek için birçok neden ve bulgular geliştirilebilir. İlk olarak, Blackburn'un (1965: 117) Marx'ın ana düşüncesini yineleyen "piyasanın ekonomik mantığı" ile ilgili tartışmalar yer almaktadır: Her kapitalist birey, kapitalist üretimin yasası olan rekabet durumuna uymak zorunda kalmaktadır. (1970a: 592). Yani, serbest piyasa sisteminde tüm şirketler, hem mülkiyet sahibi kapitalistler hem mülkiyeti yöneten konumundaki yöneticiler (owner-managers) ya da profesyonel yöneticiler (professional managers) tarafından yönetilip yönetilmediklerine bakılmaksızın, kâr sağlamaya ya da risk almaya mecbur tutulmaktadır. Günümüz bulguları, profesyonel yöneticilerin, şirkete kâr sağlamak için işe alındıklarını, hizmette bulduklarını ve terfilerinin ve kariyerlerinin ilerletildiklerini göstermektedir (Nichols, 1969; Zeitlin, 1989; Mc

Dermott, 1991). Yapılan araştırmalar şöyle sonuçlanmaktadır: “Profesyonel yöneticiler, kâr elde etmeye yönelmekte ve aynı zamanda kârı sağlamak için daha yeterli hale gelmektedir” (Pahl & Winkler, 1974: 118). Yönetimselcilerin (managerialists) aksine, yönetimselci-karşıtları (anti-managerialists), kapitalizmin değişmesine karşı bilinenden öteye gitmediğini iddia etmektedir. Kapitalist sınıf, yok olmamıştır (Scott 1985; Clegg ve arkadaşları, 1986). Kapitalist ilerlemeyi harekete geçiren güç olan kâr güdüsü, önemini yitirmemiştir. Uluslar arası şirketlerin-ortaklıkların (corporations) büyümesinin bir sonucu olarak kapitalist sınıfın ekonomik gücü artmakta ve zenginlik ve eğitimsel ayrıcalıkların tekelleştirilmesi yoluyla devamlılığı sağlanmaktadır (1985: 260).

I.C.2. Demokratik Gelişmeler ya da Sosyal Refah Devleti

Demokrasi, günümüz gelişmiş toplumlarında değişmelere yol açabilmekte ve tabakalaşma düzenindeki eşitsizlikleri görece olarak azaltabilmektedir. Demokrasi, bütünüyle bir “güç” sorunu olarak görülmektedir. Demokratikleşme, ilk olarak politik eşitliği gerektirmektedir. Demokrasinin ortaya çıkmasını, sağlamlaşmasını ve sonra kendisini yönetmesini belirleyen en önemli etken, “güç ilişkileri” olmaktadır. Sınıf gücü dengesi, sivil toplumun örgütsel yoğunluğunun artmasıyla ilişkili görülmekte ve demokrasiyi desteklediğine inanılan orta sınıf grupların ve örgütlerin gelişmesiyle ortaya çıkan çoğulculuğu ifade etmektedir. Sivil toplum, üretimle ya da yönetimle ilişkili olan ya da olmayan formel ve enformel toplumsal örgütlerin ve ilişkilerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Güçlü ve gelişmiş bir sivil toplum, sosyal ve ekonomik güç dengeleriyle birlikte demokrasiye uygun ve demokrasi yanında ve lehinde koşullar yaratmak için devlet gücüne karşı denge sağlamak amacıyla güç olarak ortaya çıkmaktadır. Sınıf gücü dengeleri, sivil toplumun ve devletin gücünü dengeleyen bir biçimde ve egemen sınıfın hegemonik etkisine karşı alt ve bağımlı sınıfları koruyan bir koruyucu (kalkan) olarak ve bağımlı-alt sınıfların yetki ve güç almasını sağlayan bir yol olarak özerk örgütlerin yoğunluğu anlamında demokratikleşme sürecinde çok önemli rol oynamaktadır (Rueschemeyer, Stephens & Stephens, 1992: 49).

Toplum belirli düzenlemelerle var olmaktadır. Serbest piyasa ya da pazar ekonomisine dayalı toplumda belirli düzenlemeler gerekmektedir. Kapitalist endüstrileşmenin bir işlevi ve uzantısı olarak

pazar-piyasa, toplumu düzenlemek için yetersiz görülmektedir. 'Toplumda piyasa güçlerinin serbest hareketini kontrol etmek için belirli haklar, kurumlar ve örgütler ortaya çıkmaktadır. Sendikalar, ticari dernekler, mesleki kuruluşlar ve yurttaşlık statüsü, toplumda piyasa güçlerinin serbest hareketini kontrol etmek için geliştirilmiş belirli kurumlar, örgütler ve haklar olarak görülmektedir.

Marshall'a göre 20. yüzyılın ana başarısı olarak, sosyal yurttaşlık ve refah devleti geliştirilmektedir. 19. ve 20. yüzyıl boyunca sağlanan başka önemli bir gelişme, politik yurttaşlık sistemine paralel olarak ve politik yurttaşlığı tamamlayıcı biçimde endüstri yurttaşlığının ikincil sistemi olarak tanımlanan sendikacılık geliştirmekte ve yasal biçimde tanınmaktadır. Rex, refah devleti sözleşmesini tanımlamaktadır: (1) Çalışanlar, ücretleri ve koşulları üzerinde toplu sözleşme haklarına sahip olmalıdır. (2) Hükümet, tam-iş elde edilecek şekilde ekonominin planlanmasından sorumlu olmalıdır. (3) Ekonomiyi planlamanın en iyi yolu karma ekonomidir. Çünkü hem serbest özel girişim, hem kamu (devlet) mülkiyeti vardır. (4) İşçiler, işsizlik, hastalık ve emeklilik durumunda işveren ve işçiler tarafından ödenen zorunlu sigorta temelinde belirli oranda bir ücret almalıdır. (5) Tüm insanların temel sağlık, barınma, eğitim ve diğer kişisel sosyal hizmetlere hakkı vardır ve bu tür hizmetlerin maliyeti genel vergi ile kısmen karşılanacaktır. Rex sosyal yurttaşlık hakları için mücadele edildiğine ve sosyal yurttaşlığın sınıf mücadelesi süreci ile kazanıldığına inanmaktadır.

Marshall'a göre sosyal yurttaşlık hakları, modern-refah devleti kurumlarının geliştirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Sosyal boyutuyla yurttaşlık, toplumsal sınıf eşitsizliklerinin azaltılmasına temel katkı sağlamaktadır. Yurttaşlık statüsü ile birleşen, bütünleşen sosyal haklar, hak talep eden bireylerin piyasa-pazar değerine eşit olmayan gerçek gelirini attırmak için evrensel bir hakları içermektedir. Sosyal yurttaşlık hakları, toplumun en alt sınıfındaki yoksulluğu ortadan kaldırmak için yapılan bir girişim olmakta, en alt sosyal tabakayı yükseltmeye çalışmakta ve tüm toplumsal yapıyı yeniden modellemeye girişmektedir. Sosyal yurttaşlık hakları, "sosyal eşitlik yönündeki modern hareketliliğe" önemli katkı sağlamaktadır (Crompton, 1998: 171-172).

İkinci Bölüm

II. Çalışmamıza Özgü Bir Sentez Niteliğindeki Sınıf Kavramı ve Dikey Sosyal Hareketlilik

II.A. Araştırmamızda Sınıf Kavramı

Çalışmamıza özgü ve bir sentez niteliğindeki sınıf kavramını tanımlamak için Marxçı tabakalaşma kuramı ve Weberci tabakalaşma kuramı temel olarak yer almaktadır. Bu nedenle Marx'ın üretim süreci ve ilişkileri temelinde ortaya çıkan ve bireylerin üretim araçlarına sahip olma ya da olmama durumuyla belirlenen sınıf kavramı ile Weber'in toplumda bireylerin malları, mülkü, serveti, hizmetleri, bilgileri, becerileri, yetenekleri yoluyla piyasada elde ettikleri gelir durumunu tanımlayan ve piyasa konumunu yansıtan sınıf kavramını bütünleştirmek yoluyla çalışmamıza özgü sınıf kavramını geliştirmekteyiz.

II.B. Araştırmanın Varsayımları

Marxçı ve Weberci sınıf kavramlarının sentezinde şöyle bir sonuca varmamız olasıdır. Bilindiği gibi sınıf kavramının tanımında belirleyici boyut olarak Marx'da üretim araçlarının mülkiyeti ya da bunlardan yoksun oluş söz konusudur. Weberci sınıf tanımında ise ölçüt olarak kullanılan önemli boyutlardan birisi gelirdir. Bu temelde kişilerin pazar karşısındaki alım ya da tüketim kapasitesidir. Biz çalışmamızda eğitilmiş işgücünün sahip olduğu ve üretimde ayrıcalıklı olarak kullanılacak bilgi, beceri ve en genelde eğitim yoluyla kazanılmış üretici yetenekleri bir tür üretim araçları olarak niteliyor ve bu yönüyle bu yeteneklere ve niteliklere sahip olmayan işgücünden ayırıyoruz. Eğitim yoluyla kazanılmış bilgi, beceri ve yetenek kapasitesinin günümüz toplumlarında bu niteliklere sahip olan bireylere sağlayacağı olanakların, gelir, yaşam biçimi ve mülkiyet bağlamında etki düzeyini dört farklı profesyonel işgücü çerçevesinde irdelemekteyiz. Bu çerçevede:

1. Üniversite öğrenimi ile edindikleri bilgiler, beceriler ve yetenekler, profesyonel meslek sahibi olarak doktorların, mühendislerin, avukatların ve öğretmenlerin yukarı doğru sosyal hareketliliğine yol açabilir. Anne-babası ile karşılaştırıldığında denekler, Weberci tabakalaşma kuramı temelinde gelir düzeyi ve yaşam biçimi ölçütüne göre dikey sosyal hareketlilik yapabilirler.

2. Denekler, mesleki bilgileri yoluyla Marxist tabakalaşma kuramına göre üretim araçları mülkiyeti sahipliği çerçevesinde dikey sosyal hareketlilik yaparak sınıf değiştirebilir.

3. Profesyonel meslek sahibi olarak doktorların, mühendislerin, avukatların ve öğretmenlerin çalıştığı sektörler göre sahip oldukları bilgileri ve yetenekleri kullanabilme şansları farklılaşabilir. Bu duruma bağlı olarak sağlık, inşaat mühendisliği, adalet-hukuk ve eğitim hizmetleri alanında çalışan deneklerin Weberci tabakalaşma kuramı temelinde gelir düzeyi ve yaşam biçimi ölçütleri, Marxist tabakalaşma kuramı temelinde üretim araçları sahipliği ölçütü bakımından dikey sosyal hareketlilik olanakları farklılaşabilir.

Üçüncü Bölüm

III. Araştırma Evreni ve Araştırma Tekniği

III.A. Araştırma Evreni

Toplumumuzda eğitimin dikey sosyal hareketliliğe etkisini araştırmak için İzmir’de çalışan profesyonel meslek sahibi bireyleri raslantısal olarak seçerek araştırma evrenini temsil edecek araştırma örnekleme oluşturulmaktadır. Türkiye’de 2003 yılında 97763 doktor, 2002 yılında 57410 inşaat mühendisi, 2005 yılında 61349 avukat, 401288 öğretmen vardır (İstatistik Göstergeler 1923-2005, 45, 56, 57, 87 Türkiye İstatistik Kurumu). İzmir’de Tabipler Odası, İnşaat Mühendisleri Odası, Baro Müdürlüğü ve Milli Eğitim Müdürlüğü kurumlarından edindiğim bilgiler çerçevesinde İzmir’de 4500-5000 dolayında doktor, 4800 inşaat mühendisi, 5200 avukat ve 20.000 öğretmen iş piyasasında çalışmaktadır. Her bir meslek grubundan 60 kişi araştırma örnekleme katılmaktadır.

Çalışmamızda araştırmaya konu olan deneklerin % 71,7 gibi bir oranla dörtte üçe yaklaşan bölümü erkek, % 28,3 oranla dörtte birini biraz geçen bölümü ise kadındır. İş piyasasında belirli mesleklerde erkeklerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Genç, orta ve daha yaşlı deneklerin dikey sosyal hareketlilik durumunu ortaya koyabilmek için 27 ile 61 yaş arası ve üstü yaşlarda olan ve iş yaşamı, Türkiye’de değişik tarihsel dönemlere denk gelen denekler araştırma konusu yapılmaktadır. Tarihsel dönemler, bireylere görece avantajlar ya da dezavantajlar sunabilmektedir.

Deneklerin % 26,7 gibi bir oranla dörtte birini biraz aşan bölümü İzmir merkezde, % 24,6 oranla dörtte bire yaklaşan bölümü ise İzmir merkez dışındaki Ege bölgesinde doğmuştur. Deneklerin % 44,2 oranla yarıya yaklaşan bölümü il merkezinde, % 28,3 oranla dörtte birini geçen bölümü ilçe merkezinde, % 6,7 oranı kasabalarda-beldelerde, % 20,8 oranla beşte birini biraz geçen bölümü ise köylerde doğmuştur. Şu an denekler İzmir'de yaşamaktadır. İzmir'li olanlar ve diğer bölgelerden gelenler köy ya da kent kökenli olarak İzmir'in sunduğu büyük kent fırsatlarından yararlanmakta ya da kentin dezavantajlarından ve sınırlılıklarından etkilenmektedir.

III.B. Araştırma Tekniği

Bilimsel araştırmamız, teorik çerçeve temelinde gözlem ve görüşmeye dayalı alan araştırması yoluyla yürütülmektedir. Marxist ve Weberci tabakalaşma teorilerinden tümdengelim yoluyla akıl yürüterek geliştirilen varsayımlar, gözlem ve görüşmeye dayalı alan araştırmasından elde edilen bulgularla karşılaştırılmakta ve yorumlanmaktadır.

Araştırmamızda deneklerin sosyal sınıf kökeni ve mesleki çalışma yaşamının başlangıcında ekonomik varlık durumu bağımsız değişken iken bugün mesleki yolla ulaştığı gelir düzeyi ve gelir düzeyi ile ilişkili ekonomik varlık ve birikimler bağımlı değişken olarak kabul edilmektedir.

Dördüncü Bölüm

IV. Araştırma Bulguları: Deneklerin Dikey Sosyal Hareketlilik Durumu

Toplumumuzda üniversite öğrenimi yoluyla profesyonel meslek sahibi olan doktorların, mühendislerin, avukatların, öğretmenlerin sosyo-ekonomik konumları, araştırmamız sonucu elde ettiğimiz veriler ışığında Marxist ve Weberci yaklaşımlar temelinde çözümlenmekte ve dikey hareketlilik durumları belirlenmektedir. Marxist tabakalaşma kuramı, sosyal hareketliliği, bireylerin üretim araçlarına sahip olması temelinde daha üst konuma ulaşması biçiminde tanımlamaktadır. Weberci tabakalaşma kuramı ise sosyal hareketliliği, bireylerin ekonomik gelir, meslek, eğitim, statü, prestij, yaşam biçimi ölçütlerine göre daha üst konuma ulaşması olarak belirlemektedir.

IV.A. Meslek Ölçütüne Göre Dikey Sosyal Hareketlilik

IV.A.1. Anne-Babaya Göre Deneklerin Mesleki Konumunda Değişme

Deneklerin köken aile yaşamları ile bugünkü aile yaşamları karşılaştırıldığında anne-babanın mesleki konumu ile deneklerin mesleki konumu farklılaşmaktadır. Anne-babanın işine-mesleğine göre deneklerin mesleki konumu değişmektedir. Belirli sosyal sınıf kökeninden gelen denekler, belirli konumlara hareket etmekte ve ulaşmaktadır. Bu durum, Weberci tabakalaşma ölçütü temelinde dikey sosyal hareketlilik olarak tanımlanmaktadır. Deneklerin % 23,8 oranla dörtte bire yakalaşan bölümünün babası, üniversite öğrenimini gerektiren mesleklere sahiptir. Babası doktor, mühendis, mimar, avukat, yargıç, savcı, subay, veteriner, kaymakam, mali müşavir, öğretmen olan denekler, babaları ile benzer sınıf konumlarında yer almaktadır. Weberci tabakalaşma kuramına göre toplumda (1) egemen, baskın girişimci ve mülk sahibi sınıflar, mülkiyet ve eğitim yoluyla ayrıcalıklı konumda olan ve meslek ve mülkiyet hiyerarşisinin tepesinde yer alan bireyler, (2) küçük burjuvazi, (3) eğitim belgeleri ya da diplomaları ile çalışanlar (orta sınıf), mülkiyeti olmayan aydınlar ve teknisyenler gibi uzmanlar, ve alt düzeydeki yöneticiler, (4) sadece işgüçleri olan ve işgüçlerini satarak geçinen mülkiyete sahip olmayan işçi sınıfı varlığını sürdürmektedir (Weber, 1978: 928). Bu kuramsal görüş temelinde eğitim belgeleri ya da diplomaları ile çalışanlar, orta sınıf olarak kabul edildiği için babası doktor, mühendis, mimar, avukat, yargıç, savcı, subay, veteriner, kaymakam, mali müşavir, öğretmen olan denekler, babaları gibi orta sınıf konumunda yer almaktadır. Babası memur olan denekler % 21,3 oranla beşte biri biraz geçmektedir. Çiftçilikle yaşamını sürdüren ailelerden gelen denekler ise % 18,3 oranla beşte bire yaklaşmaktadır. Babası işçi olan denekler % 12,9 oranında, babası esnaf-sanatkar olan denekler % 13,8 oranındadır.

Memur, işçi, çiftçi, esnaf-zanaatkar olan ve belirli bir mesleği olmadığı için serbest çalışan babaları ile karşılaştırıldığında deneklerin % 76,2 oranla büyük çoğunluğu, toplumda babasının işgal ettiği konuma göre daha üst mesleki konumlar olarak kabul edilen yerlere hareket etmekte ve ulaşmaktadır. Denekler, bugün doktorluk, mühendislik,

avukatlık ve öğretmenlik gibi profesyonel mesleklere sahip olduğu için daha alt mesleki konumda yer aldığı varsayılan memur, işçi, çiftçi, esnaf-zanaatkar, ve belirli bir mesleği olmadığı için serbest çalışan babaya göre Weberci tabakalaşma kuramı ölçütü temelinde dikey sosyal hareketlilik gerçekleştirilmektedir.

Babası ile denekler arasında mesleki konumda olduğu gibi eğitim-öğrenim düzeyi ölçütü bakımından değişme görülmektedir. % 7,9 oranı okur-yazar olmayan, % 3,3 oranı okur-yazar olmakla birlikte ilkokul mezunu olmayan, % 32,5 oranla üçte birine yaklaşan bölümü ilkokul mezunu, % 12,9 oranı ortaokul mezunu, % 11,7 oranı lise mezunu, % 1,3 oranı meslek lisesi mezunu baba ile karşılaştırıldığında deneklerin % 71,3 oranla büyük çoğunluğu, babasına göre daha üst düzey eğitime-öğrenime sahiptir.

Annesi ile denekler karşılaştırıldığında farklı işlerde çalıştıkları ve farklı mesleki konumlarda yer aldıkları görülmektedir. Annelerin % 81,7 oranı gibi büyük çoğunluğu ev hanımıdır. Memur olan anne % 1,7 oranla, çiftçi ya da işçi olan anneler % 3,8 oranlarla düşük düzeyde yer almaktadır. Deneklerin % 92,1 oranla büyük çoğunluğu, annesine göre daha üst mesleki konumda bulunduğu için Weberci tabakalaşma ölçütü temelinde dikey sosyal hareketlilik gerçekleştirilmektedir. Annesi öğretmen olan denekler % 7,9 oranındadır. Öğretmenlik orta sınıf mesleği olarak kabul edildiği için bu denekler, annesi gibi orta sınıf konumlarında yer almaktadır.

Annesi ile denekler arasında mesleki konumda olduğu gibi eğitim-öğrenim düzeyi ölçütü bakımından değişme görülmektedir. Denekler, üniversite öğrenimini bitirmiştir. % 20,8 gibi bir oranla beşte biri biraz geçen bölümü okur-yazar olmayan, % 7,9 oranı okur-yazar olmakla birlikte ilkokul mezunu olmayan, % 40 oranla beşte iki bölümü ilkokul mezunu, % 10,4 oranı ortaokul mezunu, % 12,1 oranı lise mezunu, % 0,4 oranı meslek lisesi mezunu anne ile karşılaştırıldığında deneklerin % 91,7 oranla büyük çoğunluğu, annesine göre daha üst düzeyde eğitim-öğrenim görmüştür.

Kapitalist endüstrileşme sürecinin ve gelişiminin ortaya çıkardığı ekonomik, teknik ve toplumsal değişmeler, sürekli bir işbölümüne, mesleki farklılaşmaya ve uzmanlaşmaya yol açmaktadır. Meslek, modern toplumlarda bireyler için maddi ödül, sosyal konum ve yaşam şansları düzeylerinin en güçlü göstergesi durumuna gelmektedir. (Blau &

Duncan, 1967: 6-7). Meslek, bir bireyin toplumsal konumunun en temel, en önemli ve en iyi göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu sav, mesleki statü ölçeğinin ana varsayımı olarak görülmektedir (Szreter, 1984). 20. yüzyıl boyunca, üniversitelerde, devlette ve ticari kuruluşlarda görev alan sosyal araştırmacılar, mesleki yapıyı sosyo-ekonomik eşitsizlik düzeyleri biçiminde farklı gruplara bölmekte ve "sosyal sınıf" olarak tanımlamaktadır.

IV.A.2. Deneklerin Bugün Ulaştıkları Konumun Göstergesi Olarak Aile Yapısı ve Eşin Mesleği

Evlilik durumu, aile yapısını oluşturan temel öğelerden biri olmaktadır. Deneklerin % 85 gibi büyük bir çoğunluğu evlidir. % 10 oranında boşanmış ya da dul statüsünde denek vardır. Deneklerin % 4,6 gibi küçük bir bölümü ise bekar ve yasal olarak hiç evlenmemiştir. Kendi meslek grupları içerisinde mühendislerin % 91,7'lik kesimi, öğretmenlerin % 90'lık kesimi, evli iken doktorlarda evli olanlar % 83,3 oranına, avukatlarda evli olanlar % 70 oranına düşmektedir.

Denekler İzmir'de yaşamaları nedeniyle toplumda endüstrileşmeye koşut olarak kentleşme, kent kültürü, kentleşme, kentlilik bilinci çerçevesinde çekirdek aile yapısına uyum göstermektedir. Endüstrileşme ve kentleşme süreçleriyle çekirdek ailenin oluşumu paralel gelişmektedir. Aile yapısı içerisinde deneklerin eşleri arasında üniversite mezunu olanlar % 64,6 oranında yer almaktadır. Eşi lise mezunu olan denekler ise % 14,2 oranla, eşi ortaokul, ilkokul mezunu olan denekler, daha düşük düzeylerde yer almaktadır. Anne-baba öğrenim düzeyleri ile deneklerin eşlerinin eğitim-öğrenim düzeyleri karşılaştırıldığında, birinci kuşak olarak anne-baba öğrenim düzeylerine göre ikinci kuşak olarak deneklerin kendilerinin ve eşlerinin eğitim-öğrenim düzeyleri artmaktadır.

IV.B. Gelir ve Maddi-Ekonomik Yaşam Düzeyinde Değişmeler

Deneklerin % 79,6 gibi bir oranla beşte dört kadar bir çoğunluğun, köken aile yaşamları ile bugünkü aile yaşamları karşılaştırıldığında görece biçimde maddi-ekonomik yaşam düzeyleri gelişmektedir. Bu denekler, Weberci tabakalaşma kuramı temelinde ekonomik boyutta görece biçimde dikey hareketlilik yapmakta, maddi-ekonomik yaşam standartları görece olarak iyileşmekte ve yükselmektedir. Meslek grupları olarak karşılaştırıldığında köken aile

yaşamına göre maddi-ekonomik yaşam düzeyi gelişen avukatlar, kendi grubu içerisinde % 73,3 oranında, öğretmenler % 76,7 oranında iken mühendisler % 80 oranına, doktorlar % 88,3 oranına yükselmektedir. Bugün aile olarak maaş, özel muayenehane geliri, döner sermaye geliri, emekli maaşı, serbest piyasada meslek geliri ve ek iş geliri biçiminde dört, üç, iki ya da bir gelir sağlayabilen deneklerin çoğunluğu, anne-babasına göre gelir ve maddi-ekonomik yaşam düzeyi bakımından gelişmektedir. Bu durumu çözümlmek için Marks ve Weber'in tabakalaşma kuramı çerçevesinde deneklerin mesleki çalışma yaşamının başlangıcından bugüne kadar piyasada, özel sektörde ve kamu kesiminde çalışarak mesleki bilgileri yoluyla ulaştıkları gelir kaynakları ve düzeyleri belirlenmekte ve böylece ekonomik boyutta dikey sosyal hareketlilik öğeleri ortaya çıkarılmaktadır.

IV.B.1. Mesleği İle İlişkili Olarak Çalışma Alanı ve Gelir Biçimi

Denekler, mesleği ile ilişkili biçimde maaşlı çalışanlar, serbest piyasada çalışanlar ve hem maaşlı hem serbest piyasada çalışanlar olarak iş yaşamını sürdürmektedir. Maaşlı olarak çalışanlar % 50,9 oranla yer almaktadır. Bu kategorideki deneklerin bir bölümü, işyerinde çalışma süresi dışında kalan zamanlarda ek iş olarak serbest piyasada mesleği yoluyla çalışmaktadır. % 19,2 oranla deneklerin beşte birine yaklaşan bölümü, sadece işyerinde maaş karşılığı işgücünü satmakta, hem maaşlı hem serbest piyasada çalışan denekler ise % 31,7 oranla deneklerin üçte birine yaklaşmaktadır. Sadece serbest piyasada mesleki bilgilerini, becerilerini ve yeteneklerini kullanarak gelir elde eden denekler ise % 49,2 oranla deneklerin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Meslek grupları olarak karşılaştırıldığında hem maaşlı hem serbest piyasada çalışan mühendis ve avukatlar kendi gruplarında % 5 oranlarında iken öğretmenler % 28,3 oranına yükselmekte, doktorlar ise daha da artmakta % 88,3 oranı gibi büyük çoğunluğu oluşturmaktadır.

IV.B.2. Üretim Araçlarına Sahip Olma Durumu

Marx'a göre toplumda bireylerin sahip olduğu üretim araçları, sınıf konumunu belirlemekte ve sınıf konumunun en önemli göstergesi olmaktadır. % 8,8 oranında denek grubunun, mesleki çalışma yaşamının başlangıcında güvence sayılabilecek mal varlığı yok iken, bugün bu denekler aile bütçelerine maaş ya da emekli maaşı, serbest piyasada elde

edilen mesleki kazanç katmakla ile birlikte ek iş olarak bir mühendis sahip olduğu plastik tesisini işletmekte, diğer bir mühendis çelik konstrüksiyon atölyesine sahip ve işletmekte, bir mühendis ise boya ticareti ile uğraşmaktadır. Hazır mutfak malzemeleri alım ve satım işlerini yürüten bir mühendis, otel-turizm işletmeciliği yapan bir mühendis, müteahhitlikle uğraşan bir mühendis yer almaktadır. Mesleki çalışma yaşamının başlangıcında yoksul olan % 4,9 oranındaki öğretmen denek grubu ise bugün sahip ya da ortak olduğu özel dershaneyi işletmekte, % 0,5 oranla bir öğretmen sahip olduğu çocuk yuvasını (kreşi) işletmektedir. Mesleki çalışma yaşamının başlangıcında anne-babasının (ailesinin), ekonomik varlığı olan bir mühendis bugün ek iş olarak su ticareti, diğer bir mühendis petrol ticareti yapmakta, bir öğretmen ise özel dershaneye ortaktır. Plastik tesisine, çelik konstrüksiyon atölyesine, özel dershaneye, çocuk yuvasına (kreşe) sahip denekler ve otel-turizm işletmeciliği, su, petrol ticareti ve müteahhitlik yapan denekler, işyerinde meslektaşlarını ya da farklı öğrenim düzeylerine sahip bireyleri maaşlı-ücretli olarak çalıştırmaktadır.

Bugün deneklerin % 5,8 oranı, satın alma yoluyla, % 4,6 oranı, ailesinden ya da eşinin ailesinden miras yoluyla araziye ya da çiftliğe sahiptir. Serbest piyasada mühendislik geliri, ek iş geliri ve eşinin maaşı gibi iki ya da üç gelir sağlayan mühendisler arasında arazi ya da çiftlik satın alanlar vardır. Bir mühendis, 640 dönümlük araziye ya da çiftliğe sahiptir ve bu durumuyla diğer deneklerden belirgin biçimde ayrılmaktadır.

IV.B.3. Konuta ve Kira Gelirine Sahip Olma Durumu

Weber'e göre bireylerin sahip olduğu konut, sınıf konumunun göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Mülkiyet türü olarak konut, piyasa koşullarında kiralanarak sahibine gelir sağlamaktadır. Bugün deneklerin % 87,5 oranla büyük çoğunluğu, konut edinmiştir. Deneklerin % 39,6 gibi bir oranla beşte ikiye yaklaşan bölümü, bir konuta sahip iken % 21,3 oranla beşte birini biraz geçen bölümü, iki konuta sahiptir. İki konuta sahip denekler, daha az sayıda yer almaktadır. Meslek grupları olarak karşılaştırıldığında bir konuta sahip olan mühendisler kendi grubu içerisinde % 31,7 oranla, doktorlar % 38,3 oranla iken avukatlar % 40 oranla, öğretmenler % 48,3 oranla yer almaktadır. İki konuta sahip olan avukatlar kendi grubu içerisinde % 13,3 oranda, öğretmenler % 16,7 oranda iken mühendisler % 26,7 oranına,

doktorlar % 28,3 oranına yükselmektedir. Bu durum, avukatlarla ve öğretmenlerle karşılaştırıldığında doktorların ve mühendislerin görece olarak, ekonomik koşullarının iyi olduğunu yansıtan göstergelerden biri olarak kabul edilebilir.

Mesleki çalışma yaşamının başlangıcında yoksul olan deneklerin % 44,5 oranla yarıya yaklaşan bölümü bugün bir konuta, % 18,7 oranla yaklaşık beşte biri iki konuta sahip iken üç ve dört konut edinen denekler % 2,7 oranlarla, sekiz tane konuta sahip olanlar % 2,2 oranla küçük bir kesimi oluşturmakta, bir denek ise yirmi beş konuta sahiptir. Mesleki çalışma yaşamının başlangıcında ailesinin ekonomik varlığı olan deneklerin % 25,5 oranla dörtte birini geçen bölümü bir konuta, % 29,8 oranla üçte bire yaklaşan bölümü iki konuta sahip iken üç konut edinenler % 4,3 oranla, beş konut edinenler % 6,4 oranla küçük bir kesimi oluşturmakta, bir denek ise kırk altı konuta sahiptir. Deneklerin yazlık konut edindikleri görülmektedir. Mesleki çalışma yaşamının başlangıcında güvence sayılabilecek mal varlığından yoksun olan deneklerin % 33 oranla üçte bir bölümü, bugün bir yazlık konuta sahiptir.

Bugün % 31,2 oranla deneklerin üçte birine yaklaşan bölümü, sahip olduğu konutlara bağlı olarak kira geliri elde etmektedir. Bir kira geliri sağlayan denekler % 22,5 oranında iken iki ve daha çok kira geliri elde edenlerin oranı düşmektedir. Meslek grupları olarak karşılaştırıldığında bir kira geliri sağlayan avukatlar kendi grubu içerisinde % 18,3 oranında, öğretmenler % 20 oranında iken mühendisler % 23,3 oranına, doktorlar % 28,3 oranına yükselmektedir.

IV.B.4. Arabaya Sahip Olma Durumu

Konuta, yazlık konuta ve arabaya sahip olma, Weberci kuramda tabakalaşmanın bir boyutu olarak görülen yaşam biçiminin göstergelerinden biri olmaktadır. % 76,6 gibi bir oranla deneklerin dörtte üçünü biraz aşan bölümü, satın alma yoluyla arabaya sahiptir. Meslek grupları olarak karşılaştırıldığında arabaya sahip avukatlar ve öğretmenler kendi grupları içerisinde % 63,3 oranla yer almakta, mühendisler kendi grubu içerisinde % 86,7 orana ve doktorlar % 96,7 orana yükselmektedir. Aile olarak denekler gibi eşleri arabaya sahip olabilmektedir. Eşi arabaya sahip olan denekler % 17,9 oranla deneklerin beşte birine yaklaşmaktadır. Meslek grupları olarak karşılaştırıldığında eşinin arabası olan avukatlar kendi grubu içerisinde % 3,3 oranında iken mühendisler % 16,7 oranına, öğretmenler % 18,3 oranına yükselmektedir. Eşi araba sahibi olan doktorlar

daha da artmakta ve kendi grubu içerisinde % 33,3 oranına ulaşmaktadır. Geldikleri sosyal sınıf kökeni ile mesleki yaşam süresi boyunca elde ettikleri gelir yoluyla arabaya sahip olan deneklerin dağılımı ise şöyledir: Mesleki çalışma yaşamının başlangıcında yoksul olan deneklerin % 76,9 oranla dörtte üçü geçen bölümü bugün bir arabaya sahip iken eşinin arabası olanlar % 17,6 oranla beşte bire yaklaşmaktadır.

IV.B.5. Para Birikimi ve Faiz Geliri Elde Etme Durumu

Deneklerin gelir düzeylerine bağlı olarak bankada para birikimi olanların meslek gruplarına göre dağılımı şöyledir: bankada parası olan avukatlar ve öğretmenler kendi grupları içerisinde % 35 oranlarında iken mühendisler % 46,7 oranına yükselmektedir. Bankada parası olan doktorlar daha da artmakta ve kendi grubu içerisinde % 58,3 oranına ulaşmaktadır. Bugün deneklerin % 23,7 oranla dörtte bire yaklaşan bölümü, sürekli faiz geliri elde ettiğini söylemektedir. Meslek grupları olarak karşılaştırıldığında sürekli faiz geliri sağlayan öğretmenler kendi grubu içerisinde % 13,3 oranında, avukatlar % 15 oranında iken mühendisler % 30 oranına, doktorlar % 36,7 oranına yükselmektedir. Geldikleri sosyal sınıf kökeni ile mesleki yaşam süresi boyunca elde ettikleri gelir yoluyla bankada para biriktirebilen ve faiz geliri elde eden deneklerin dağılımı ise şöyledir: Mesleki çalışma yaşamının başlangıcında yoksul olan deneklerin % 42,3 oranla yarıya yaklaşan bölümünün bankada parası, % 22 oranla beşte biri geçen kesimin yabancı parası vardır. % 20,9 oranda denek grubu ise parasal birikimine bağlı olarak faiz geliri elde etmektedir.

IV.B.6. Borsada Hisse Senedine ve İlişkili Kazanca Sahip Olma Durumu

Kapitalist toplumda kamu işletmelerinin ve özel kapitalist şirketlerin hisse senetlerini alabilen bireylerin sayısının artması, sermayenin sosyalleşmesi ve tabana yayılması anlamına gelmektedir. Bu yolla bireylerin gelir ve refah düzeyinin artacağı varsayılmaktadır. Bu tür savlar, ortaya çıkardığımız bulgularla yeterli biçimde desteklenmemektedir. % 12,1 oranında bir denek grubu, gelir düzeylerine bağlı olarak parasal birikimlerini değerlendirmek amacıyla borsada kamu ya da özel girişimlerin ve şirketlerin hisse senedini satın almaktadır. Bugün deneklerin % 6,7 oranı sürekli, % 2,1 oranı bazen borsada hisse

senedi alma ve satma sonucunda kârlar, kazançlar elde edebilmektedir. Meslek grupları olarak karşılaştırıldığında borsa işlemlerinden kazançlar elde eden avukatlar kendi grubu içerisinde % 3,3 oranında, öğretmenler % 5 oranında iken doktorlar % 11,7 oranına, mühendisler % 15 oranına yükselmektedir.

IV.B.7. Deneklerin Yer Aldığını Söylediği Sosyal Sınıf ya da Sosyo-Ekonomik Tabaka

Denekler, anne-babasına göre mesleki konumda, eğitim-öğrenim düzeyinde, gelir ve maddi-ekonomik yaşam düzeyinde ve yaşam biçiminde ortaya çıkan değişmelere bağlı olarak kendilerini belirli bir konumla tanımlamaktadır. Deneklerin % 56,3 gibi bir oranla yarısından çoğu kendini orta tabakada görmektedir. % 7,9 oranında denek grubu ise kendini orta sınıf olarak kabul etmektedir. Böylece kendini orta tabaka ve orta sınıf olarak kabul edenler % 64,2 oranına yükselmektedir. Orta sınıfta yer aldığını söylemekle birlikte aynı zamanda kendini zihin emekçisi olarak gören denekler ise % 5,8 oranındadır. Bu kategorideki denekleri de eklediğimizde kendini orta tabaka ve orta sınıf olarak tanımlayan denekler % 70 oranına ulaşmaktadır.

Kendini sadece zihin emekçisi olarak gören denekler % 10,4 oranında, hem orta sınıfta olduğunu hem de zihin emekçisi olduğunu söyleyen % 5,8 oranındadır. Kendilerini orta sınıfın üst kesimi, patron-burjuva ve üst tabaka olduğunu söyleyen denekler % 11,7 oranında iken, kendilerini toplumda alt sosyal tabaka, işçi, orta sınıfın alt kesimi olarak görenler 7,9 oranını oluşturmaktadır.

IV.B.8. Deneklerin Belirttikleri Sosyal Konum ya da Sosyal Sınıf Değişirme Durumu

Deneklerin % 50 gibi bir oranla yarısı, sosyal konum ya da sosyal sınıf değiştirmedini söylemekle birlikte diğer yarısı aşağıdan yukarıya doğru sosyal konum ya da sosyal sınıf değiştirdiğine inanmaktadır. % 34,2 gibi bir oranla deneklerin üçte birini biraz geçen bölümü, alt sınıftan orta sınıfa ya da orta tabakaya geçiş yaptığını söylemektedir. Dikey sosyal hareketlilikle sosyal konum ya da sosyal sınıf değiştirdiğine inanan denekler arasında alt sınıftan orta sınıfın üst kesimine ya da üst sınıfa, orta sınıfın alt kesiminden orta sınıfın üst kesimine, orta sınıftan orta sınıfın üst kesimine ya da üst sınıfa geçiş yapanlar, % 14,2 oranını oluşturmaktadır.

IV.C. Yaşam Biçiminde ve İnsan İlişkilerinde Değişmeler

IV.C.1. Yaşam Biçiminde Değişmeler

Weberci yaklaşımda yaşam biçimi, bireylerin toplumda tabakalaşma düzenindeki yerini gösteren ölçütlerden biri olarak kabul edildiği için deneklerin yaşam biçimlerini yansıtan bazı göstergeler araştırılmaktadır. Köken aile yaşamı ile deneklerin bugünkü aile yaşamını çeşitli boyutlarıyla karşılaştırmak yoluyla iki kuşak arasında görece değişimler ortaya çıkarılmaktadır. Toplumlarda yükselen yaşam standartları, bireylerin tüketime ve tüketim biçimine ilgisini arttırmaktadır. Bu nedenle tüketim konusuna yönelik araştırmalar, sınıf ve tabakalaşma çözümlemesinde üretim ve üretim ilişkileri boyutuna toplumda bireyin tüketim biçimini, tüketim kalıplarını ve davranışlarını eklemektedir. Belirli yaşam biçimleri, var olan grupları sürdürmek bakımından rol oynamakta ve geniş anlamda yaşam biçimi, yeni farklı grupların ortaya çıkışını sağlamakta ve çıkar ya da ilgileri yansıtmaktadır. Özellikle bu konular, yeni orta sınıfların ortaya çıkışı ve yeni orta sınıfları tanımlamak bakımından merkezi ve önemli olmaktadır (Crompton, 1998: 120-121).

Günümüz toplumunda postmodern kuramların ilgilendiği yaşam biçimine ilişkin betimlemeler çerçevesinde deneklerin yaşam biçimini gösteren belirli davranışları ortaya çıkarılmaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi köken aile yaşamına göre maddi-ekonomik yaşam düzeyi gelişen denekler, % 79,6 gibi bir oranla deneklerin beşte dördüne yaklaşan bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Araştırmamız, yaşam biçimlerini yansıtan bazı etkinliklere ilişkin şu bulguları ortaya çıkarmaktadır: Deneklerin % 16,7 oranı, sık sık dışarıda akşam yemeği, % 18,8 gibi bir oranla beşte birine yaklaşan bölümü, sık sık hafta sonu dışarıda akşam yemeği yemektedir. % 17,9 oranla denek grubu, sık sık doğa ve ören yeri gezileri yapmakta, % 65,4 oranla deneklerin çoğunluğu, sık sık yazlık konutunda yaz tatilini geçirmektedir. Bugün deneklerin % 93,8 oranı gibi büyük çoğunluğu, sanatsal-kültürel etkinliklere ilgi ve katılım düzeyinin arttığını söylemekle birlikte sık sık konsere ve tiyatroya gidenler % 15,8 oranla, sık sık sinemaya gidenler % 22,1 oranla küçük bir kesimi oluşturmaktadır.

IV.C.2. İnsan İlişkilerinde ve Toplumsal Değerlerde Değişmeler

Köken aile yaşamıyla karşılaştırıldığında deneklerin insan ilişkileri ve etkileşimi nitelik ve nicelik bakımından farklılaşabilmektedir. % 66,3 oranla çoğunluğunun sosyal-arkadaşlık ilişkileri, görece biçimde gelişmektedir. Köy kökenli deneklerde sosyal-arkadaşlık ilişkilerini görece olarak geliştirenlerin oranı daha yüksektir. % 62,1 oranla çoğunluğunun köken aile yaşamına göre geniş aile ilişkileri gerilemektedir. Kent ya da köy kökenli denekler arasında geniş aile ilişkilerinin gerilemesi ölçütü bakımından belirgin bir farklılaşma yoktur. Toplumda endüstrileşme ve kentleşme süreciyle birlikte geniş aile yapısı çözülmekte ve çekirdek aile yapısı yaygınlaşmaktadır. % 61,3 gibi bir oranla deneklerin yarısını aşan bir çoğunluğun, köken aile yaşamlarıyla karşılaştırıldığında bugünkü aile yaşamlarında aile içi ilişkileri görece biçimde gelişmektedir. Aile ortamında duygusal doyum, sevgi ve bilgi temelli ilişkiler görece olarak artmaktadır. Birçok denek, şu an kendi aile ortamlarında var olan sevgi, bilgi ve demokratik temelli ilişkilerin, kendi çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde daha az olduğunu söylemektedir. Deneklerin % 84,6 oranla büyük çoğunluğu, yaşama bakışlarının görece olarak geliştiğini söylemekle birlikte bu oran kent kökenlilerde % 80,2 düzeyinde iken, köy kökenlilerde % 98 orana yükselmektedir.

Köken aile yaşamı ile bugünkü aile yaşamı karşılaştırıldığında çoğunlukla akrabalık ilişkilerinin ve komşuluk ilişkilerinin zayıfladığı görülmektedir. Deneklerin % 56,7 oranı gibi çoğunluğunun akrabalık ilişkileri görece olarak gerilemektedir. Kent ve köy kökenli denekler arasında belirgin bir farklılaşma olmamakla birlikte köken aile yaşamını ilçe merkezinde sürdüren deneklerin % 44,1 oranla yarıya yaklaşan bölümü, akrabalık ilişkilerinin gerilemediğini söylemektedir. Köken aile yaşamına göre komşuluk ilişkileri gerileyen denekler ise % 75,4 oranla çoğunluğu oluşturmaktadır. Köy ve kent kökenli denekler arasında komşuluk ilişkilerinin gerilemesi ölçütü bakımından belirgin bir farklılaşma yoktur.

Siyasal yaşamda inandıkları değerleri anlamak için görüşleri sorulduğunda deneklerin % 53,3 gibi bir oranla yarısından fazlasının, sol partilere ilgi duyduğu ve sosyal demokrasinin erdemlerine inandığı, % 10 oranında denek grubunun, sağ partilere eğilim gösterdiği ve liberal demokrasiyi savunduğu görülmektedir. Deneklerin % 31,7 oranla üçte bire yaklaşan bölümü ise şu an siyasal yaşamda var olan siyasal partileri beğenmemekte ve eleştirmektedir.

Deneklerin çeşitli “deyişlere” ilişkin görüşleri, inandıkları bazı toplumsal değerleri yansıtmaktadır: İlk olarak toplumda zor koşullara düşen insanın durumunu anlatan “Denize düşen yılan sarılır” deyişini yanlış bulan ve “böyle olmamalıdır” diyen denekler % 68,3 gibi bir oranla çoğunluğu oluşturmakla birlikte doğru bulan ve “böyle olmalıdır” diyen denekler % 23,8 oranla dörtte bire yaklaşmaktadır. Deneklerin % 98,3 gibi bir oranla büyük çoğunluğu, kişisel çıkarlarına zarar vermediği sürece bütün uygulamalara karışmayan, karşı çıkmayan ve diğer bireyleri düşünmeyen, kişisel çıkarına, bencil duygularına düşkün bir bireyin özelliğini yansıtan “Bana dokunmayan yılan bin yaşasın” deyişini yanlış bulmakta ve “böyle olmamalıdır” demektedir. Yine benzer düşünceleri içerdiği için deneklerin % 91,7 gibi bir oranla büyük bölümü, “Gemisini yürüten kaptan” deyişini toplumda çoğunluğun çıkarına zarar verme pahasına bireysel girişimleri ve başarıları meşrulaştırması nedeniyle olumlu olarak görmemektedir.

Dinsel inançlarına ve kişisel deneyimlerine bağlı olarak denekler, insanın yaşam sürecinin Tanrı ya da bireyin kendisi tarafından yönlendirildiğine ilişkin farklı yorumlar yapmaktadır. “Alın yazısı değişmez” sözünü yanlış bulanlar ve “böyle olmamalıdır” diyenler, % 75 gibi bir oranla deneklerin dörtte üçü kadar bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Dinsel inancının bir sonucu olarak Tanrı’nın her bireyin kaderini ve alın yazısını önceden belirlediğini kabul eden ve bu nedenle “Alın yazısı değişmez” deyişini doğru bulan denekler ise % 18,8 gibi bir oranla beşte bire yaklaşmaktadır. Denekler yine inançlarla ilişkili bir başka sözü “Kısmetten fazlası olmaz” deyişini yanlış bulanlar, % 64,2 gibi bir oranla çoğunluğu oluşturmakta, bu deyişi doğru bulanlar ise % 25,8 oranındadır.

Denekler, yaşamda “dikkatli ve ölçülü ol”, “ekonomik yaşamda gelirine göre gider durumunu düzenle” gibi anlamlar içeren “Ayağını yorganına göre uzat” deyişini yorumladığında % 94,2 gibi bir oranla büyük çoğunluk, bu sözü doğru bulmakta ve “böyle olmalıdır” demektedir. % 3,3 oranla küçük bir denek grubu ise “Ayağını yorganına göre uzat” deyişini yanlış bulmakta ve “böyle olmamalıdır” demektedir. Bu deneklere göre bu deyişe inanarak hareket ettiğimizde yaşamda riskler almaktan kaçınılmaktayız. Çekingen ve uyumlu davranmak, birey olarak bazen etkili olmayı, bireysel girişimleri ve başarıları engellemektedir. Toplumda paranın etkisini ve gücünü gösteren “Parayı

veren düdüğü çalar” sözünü yanlış bulanlar ve “böyle olmamalıdır” diyenler, % 79,6 gibi bir oranla çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu deneklere göre böyle bir söz, toplumda paranın ve para sahiplerinin gücünü ve egemenliğini meşrulaştıran bir ideolojiye dönüşmektedir. Her şey para demek değildir. Paranın satın alamayacağı şeyler olmalıdır. % 16,7 oranla denek grubu ise “Parayı veren düdüğü çalar” deyişini doğru bulmakta ve “böyle olmalıdır” demektir. Çünkü bu denekler göre bu deyiş, çalışma karşılığında ödül alma ve başarılı olma durumunu vurgulamakta, çalışan ve çalışmayan insanın ödüllere ulaşma olasılığını belirtmektedir. “Parayı veren düdüğü çalar” deyişi gibi “Herkesin bir fiyatı var” sözü de ekonomik ve parasal değerlerle ilişkili görülmekte ve toplumda ekonomik-parasal değerlere mi ya da insani değerlere mi daha çok önem verildiğine ilişkin tartışmalara yol açmaktadır. Deneklerin % 82,5 gibi bir oranla büyük çoğunluğu “Herkesin bir fiyatı var” sözünü yanlış bulmakta ve “böyle olmamalıdır” demektir. % 14,6 oranda bir denek grubu ise “Herkesin bir fiyatı var” deyişini doğru bulmakta ve “böyle olmalıdır” görüşünü savunmaktadır.

Toplumda bireylerin gösterdikleri dayanışma durumunu dile getiren “Bir elin nesi var iki elin sesi var” sözünü doğru bulanlar ve “böyle olmalıdır” diyenler, % 97,9 gibi bir oranla büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Denekler toplumda daha belirgin ve daha kesin bir dayanışmayı vurgulayan “Ya birlikte ya hiç” sözünü doğru bulanlar ve “böyle olmalıdır” diyenler, % 43,3 gibi bir oranla yarıya yaklaşmakta, bu sözün “doğruluğu duruma göre değişir” diyenler % 18,3 oranında, deyişle ilişkin fikrim yok diyenler ise % 9,6 oranındadır. Buna karşılık % 27,5 gibi bir oranla deneklerin dörtte birini biraz geçen bölümü, bireylerdeki düşünce farklılıklarının yok sayılabileceği ve topluluk adına bireyin ve bireysel farklılıkların yadsınabileceği kaygısıyla “Ya birlikte ya hiç” deyişini yanlış bulmakta ve “böyle olmamalıdır” görüşünü savunmaktadır.

Denekler, günümüz toplumunda hangi değerlerin geçerli olduğunu ve itibar edildiğine ilişkin görüşlerini dile getirmektedir: % 93,3 gibi bir oranla deneklerin büyük çoğunluğuna göre toplumda bireylerin davranışları etkileyen ve yöneten değerler, para, ekonomik güç, zenginlik gibi maddi değerler olmaktadır. Bu tür bir ortamda maddi çıkar ve çıkar ilişkileri artmakta ve yaygınlaşmaktadır. % 5,8 oranında bir denek grubuna göre maddi ve ekonomik değerlere bağlı olarak güce ve iktidara sahip olma, toplumda geçerli ve itibar edilen bir değer olarak

*Toplumumuzda Eğitim Dikey Sosyal Hareketliliğe Etkisi
(İzmir’de Profesyonel Meslek Sahibi Bireyler Üzerine Bir Araştırma)
(The Impact of Education on upward Social Mobility in our Society (A Research on the
Professionals in İzmir))*

kabul edilmektedir. Günümüz toplumunda köşe dönmeçilik, rüşvet, mafyaya özentisi, yalakalık, duygu sömürüsü, kaygısızlık, ilgisizlik ve hiçbir değerle ilişkili olmayan “ahlaksız ve üçkağıtçı” vb. tutum ve davranışların arttığını söyleyen denekler vardır. Dinin siyasallaştığını dile getiren denekler, toplumda dinsel kimliğin daha çok ilgi ve değer gördüğünü belirtmektedir. % 17,5 gibi bir oranla deneklerin beşte birine yaklaşan bölümü ise bireylerin toplumda statü, mevki, konum, makam, kariyer, saygınlık, itibar edinmeyi, temel ve egemen bir değer olarak gördüğünü ve bu yönde çabaladığını söylemektedir. Bu durum sosyal ve psikolojik bir güdü ve gereksinim olarak kabul edilmekle birlikte bireylerin davranışlarını ve hedeflerini etkilemesi bakımından günümüzde modern toplumda önemli ve tatmin edici bir öğe olmaktadır.

Sonuç

Araştırmamızda temel elde ettiğimiz bulgular, Marx'ın teorik yaklaşımını doğrulamaktadır. Doktorların, inşaat mühendislerinin, avukatların ve öğretmenlerin büyük çoğunluğu, üniversite öğrenimi sonucu edindikleri mesleki bilgileri ve yetenekleri yoluyla kapitalist toplum koşullarında üretim araçlarına sahip olamamakta ve bu nedenle sosyal sınıf değiştirmeye yol açan dikey sosyal hareketlilik yapamamaktadır. Weberci tabakalaşma kuramı temelinde ise anne-baba ya da köken aile yaşamı ile karşılaştırıldığında doktorların, inşaat mühendislerinin, avukatların ve öğretmenlerin büyük çoğunluğunun gelir düzeyi ve yaşam biçimi görece olarak gelişmektedir. Meslek, gelir düzeyi ve yaşam biçimi ölçütlerine göre denekler dikey sosyal hareketlilik yapmaktadır. Avukatlarla ve öğretmenlerle karşılaştırıldığında doktorların ve inşaat mühendislerinin ekonomik varlık ve gelir düzeyi, görece olarak daha iyidir. Araştırma sonucu elde ettiğimiz bulgular, ileri sürdüğümüz temel varsayımlarımızı doğrulamaktadır.

Kaynaklar

- APPEL, Toby (2000), "Education and Credentialing Systems, Labor Market Structure and the Work of Allied Health Occupations", (Ed.) Alan C. Kerckhoff, *Generating Social Stratification, Toward a New Research Agenda*, ss.223-251, Colorado: Social Inequality Series-Westview Pres.
- BLAU, Peter & DUNCAN, Otis Dudley (1967) *The American Occupational Structure*, New York: John Wiley
- BOURDIEU, Pierre & PASSERON, Jean-Claude (1973), *Reproduction in Education, Society and Culture*, London: Sage.
- BURRIS, Val (1987), "The Neo-Marxist Synthesis of Marx and Weber on Class", (Ed.) Norbert Wiley, *The Marx-Weber Debate*, California: Sage Publications, Inc.
- BRAVERMAN, Harry (1998), *Labor and Monopoly Capital: The Degradation of Work in the Twentieth Century*, New York: Monthly Review Press.
- COLLINS, Randall (1971), "Functional and Conflict Theories of Educational Stratification", *American Sociological Review*, Sayı:36, ss.102-118
- COLLINS, Randall (1979), *The Credential Society*, New York: Academic Press.
- COX, Oliver Cromwell (1950), "Max Weber on Social Stratification: A Critique", *American Sociological Review*, 15 (April), ss.223-227
- CROMPTON, Rosemary (1998), *Class and Stratification, An Introduction To Current Debates*, USA: Polity Press
- DAHRENDORF, Ralf (1969), *Class and Class Conflict in Industrial Society*, London: Routledge and Kegan Paul Ltd.
- DAVIS, Kingsley & MOORE, Wilbert E. (1945), "Some Principles of Stratification", *American Sociological Review*, Sayı:10, ss.242-249
- DUNCAN, Otis D. & Daniel L. FEATHERMAN & Beverly DUNCAN (1972), *Socioeconomic Background and Achievement*, New York: Seminar Press

- EDGELL, Stephen (1993), *Class*, London and New York: Peter Hamilton The Open University.
- ERIKSON, Robert & GOLDTHORPE, John H. (1992), *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies*, Oxford: Clarendon Press.
- ESERPEK, Altan (1977), "Sosyal Mobilite ve Eğitim" *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1-4, ss.389-397
- ESERPEK, Altan (1978), "Eğitimin Sosyo-Ekonomik Mobilitede Etkinliğini Sınırlandıran Faktörler", *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:1-4, ss.156-162
- ESPING-ANDERSEN, Gosta (1993), *Changing Classes: Stratification and Mobility in Post-Industrial Societies*, London: Sage.
- FEATHERMAN, David L. & HAUSER, Robert M. (1978), *Opportunity and Change*, New York: Academic Press.
- GERTH, Hans & MILLS, C. Wright (1948), *From Max Weber*, London: Routledge.
- HOLTON, Robert J. & TURNER, Bryan. S. (1990), *Max Weber on Economy and Society*, New York: Routledge.
- HOUT, Michael (1983), *Mobility Tables*, CA: Sage, Beverly Hills
- JENCKS, Christopher L. (1985), "How Much Do High School Students Learn?", *Sociology of Education*, Sayı:58, ss.128-135
- KALLEBERG, Arne L. & SORENSEN, Aage B. (1979), "The Sociology of Labor Markets", *Annual Review of Sociology*, Sayı:5, ss.351-379
- KERCHOFF, Alan C. (1996), *Generating Social Stratification: Toward a New Research Agenda*, Westview Press, Cumnor Hill
- LIPSET, Seymour Martin & BENDIX, Reinhard (1959), *Social Mobility in Industrial Society*, Berkeley: University of California Press.
- MARX, Karl (1974), *Capital III*, London: Lawrence and Wishart.
- MARX, Karl & ENGELS, Friedrich (1953), "Die Deutsche Ideologie, in Siegfried Landshut", (Ed.). MARX, Karl & ENGELS, Friedrich, *Der historische Materialismus*, Stuttgart

- MARX, Karl (1972) ,*The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, Moscow: Progress Publishers.
- MARSHALL, Thomas Humphrey (1949), *Class, Citizenship and Social Development*, Cambridge
- MARSHALL, Gordon (1997), *Respositioning Class: Social Inequality in Industrial Societies*, London: Sage Publications.
- MILLS, C. Wright (1954), *The New Men of Power*, New York
- OSTERMAN Paul (1984), "White-Collar Internal Labor Markets", (Ed.) Paul Osterman, *Internal Labor Markets*, ss.163-190, MIT Press, Cambridge
- PARKIN, Frank (1974), "Strategies of Social Closure in Class Formation", (Ed.) Frank Parkin, *The Social Analysis of Class Structure*, Tavistock, London
- PARKIN, Frank (1979), *Marxism and Class Theory: A Bourgeois Critique*, New York: Columbia University Press.
- PIORE, Michael (1975), "Notes for a Theory of Labor Market Stratification", (Ed.) Richard C. Edwards, Michael Reich & David M.Gordon, *Labor Market Segmentation*, ss.125-150, MA: DC Heath, Lexington
- PIORE Michael J. (1986), "Perspectives on Labor Market Flexibility", *Industrial Relation*, Sayı:25, ss.146-166
- POULANTZAS, Nicos (1975), *Classes in Contemporary Capitalism*, London: New Left Books.
- RUESCHEMEYER, Dietrich.& STEPHENS, Evelyne Huber& STEPHENS, John.D. (1992), *Capitalist Development and Democracy*, Cambridge: Polity Pres.
- SAVAGE, Mike (2000), *Class Analysis and Social Transformation*, Buckingham- Philadelphia: Open University Press.
- SAYIN, Önal (1980), *Toplumsal Hareketlilik Öğretim Üye ve Yardımcılarının Sosyo- Ekonomik Kökenleri*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi).
- SAYIN, Önal (1982), "Başarı, Yetenek ve Sosyo-Ekonomik Köken", *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yay.*, ss.53-61

- TREIMAN, Donald J.(1970), “Industrialization and Social Stratification”, (Ed.) Edward O.Laumann, *Social Stratification: Research and Theory for 1970s*, ss.207-234, New York: Bobbs-Merrill Company
- TURNER, Bryan. S (1981), *For Weber*, London: Roulledge and Kegan Paul.
- WILEY, Norbert (1987), “The Recent History of The Marx-Weber Discussion” (Ed.) Norbert Wiley, *The Marx-Weber Debate*, California: Sage Publications, Inc.
- WRIGHT, Erik Olin (2000), *Classes*, New York: Cambridge University Press.